

УДК 376.1:37.016:004

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.346146>

Ігор Кошарний, аспірант кафедри технологій освіти
та реабілітації осіб з порушеннями зору
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4978-0490>

АУДІАЛЬНА МОДЕЛЬ ПІЗНАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ СТАРШОКЛАСНИКАМИ З ГЛИБОКИМ ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

Проблематика статті фокусується на аналізі ефективності пізнання навчального матеріалу старшокласниками з глибоким порушенням зору за посередництвом залучення аудіальної моделі.

Репрезентовано аудіальну модель пізнання навчального матеріалу старшокласниками з глибоким порушенням зору, представлену єдністю відповідних структурних компонентів (*Experience, Background, Auditory Interaction, Verbal Reflection*).

Охарактеризовано апперцептивний шлях засвоєння навчального матеріалу, шляхом симбіотичного поєднання взаємопов'язаних циклів (перцептивний, мислинневий, мнемонічний).

Ключові слова: аудіальна модель; пізнання; навчальний матеріал; старшокласники з глибоким порушенням зору; інклюзія.

Рис. 2. Табл. 1. Літ. 5.

Igor Kosharnyi, Postgraduate Student of the Educational Technologies and
Rehabilitation for People with Visual Impairments Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4978-0490>

AUDIO MODEL OF LEARNING MATERIAL BY HIGH SCHOOL STUDENTS WITH PROFOUND VISUAL IMPAIRMENT

The article highlights the importance of utilizing the audio model of cognition in the education system for high school students with profound visual impairment.

It is emphasized that state guarantees for the implementation of inclusive education within existing general education institutions are needed to actualize the need to create special conditions for children with special needs and their peers within a single educational institution, on a parity basis.

Using the method of comparative analysis, the characteristic features of the methods of cognition (sensory, tactile, and auditory) of educational material by high school students with profound visual impairment are outlined and illustrated; their pedagogical value is revealed, and a list of possible options for use at the level of practical conditions is given.

The consequent effectiveness of incorporating auditory methods of cognition into the education system for high school students with profound visual impairments is illustrated by the actualization of instrumental processes and intrapersonal reactions, as well as the activation of activity manifestations.

The apperceptive path of learning educational material is characterized by a symbiotic combination of interconnected cycles (perception, thinking, and memory).

The auditory model of learning educational material by high school students with profound visual impairment is represented by the unity of the corresponding structural components.

It is emphasized that the effectiveness of implementing the auditory model at the subject level can be assessed through the following criteria: neurological, lexical, and pragmatic.

During the research, it was found that the use of an audio model in the education of high school students with profound visual impairments should be based on the action of several conceptual approaches (in particular, a mediated environment, reliance on experience, perception, and understanding, and equality of all participants in the educational process).

It is problematized that the prognostic vector for further scientific research today remains the issue of the prospective implementation of the most effective didactic tools in educational realities, to identify strong levers of influence on various aspects of the personal development of children with special needs.

Keywords: audio model; cognition; educational material; high school students with profound visual impairments; inclusion.

Постановка проблеми. Успішність адаптації дітей з особливими потребами до життя у суспільстві сьогодні багато у чому продиктована ефективністю організації для них комплексного супроводу, підкріпленого результативністю корекційної роботи [2]. Значущість цієї проблеми набуває особливого соціального

звучання у нелегких для усієї української спільноти умовах воєнного часу, які вражають різновікові верстви населення руйнівним впливом на найцінніше – здоров'я.

Чинне українське законодавство закріплює соціальні гарантії, щодо реалізації інклюзивної освіти, на рівні існуючих загальноосвітніх навчальних

АУДІАЛЬНА МОДЕЛЬ ПІЗНАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ СТАРШОКЛАСНИКАМИ З ГЛИБОКИМ ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

закладів. Така ситуативність, зокрема, позначається на необхідності створення спеціальних умов, у межах однієї освітньої інституції, для дітей з особливими потребами та їх однолітків, на засадах паритетності та інклюзії [3]. Особливої актуальності окреслена проблема набуває тоді, коли педагог зустрічається віч-на-віч із необхідністю створення високопродуктивного навчального середовища для збірної групи вихованців. Організація ефективної суб'єкт-суб'єктної співпраці з ними, вимагає від педагога залучення найбільш дієвого дидактичного інструментарію, здатного найбільш якісно вплинути на процес сприйняття і засвоєння навчального матеріалу, паралельним чином актуалізуючи мотиваційну складову та задовольняючи навчальні потреби й запити на особистісному рівні кожного.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Доволі цінними у цьому дослідницькому аспекті є праці таких українських учених, як: І. Дмитрієва, І. Гудим, С. Кондратенко, Т. Костенко, В. Купрас, О. Легкий, В. Синьов, М. Федоренко та інші. Проте, на наш погляд, потребує ще більш предметнішого відрефлексування питання розробки ефективного дидактичного інструментарію, здатного підвищити ефективність функціонування інклюзивного середовища у сучасних умовах воєнного часу.

Мета статті – проаналізувати ефективність пізнання навчального матеріалу старшокласниками з глибоким порушенням зору за посередництвом залучення аудіальної моделі.

Виклад основного матеріалу. У полі нашої дослідницької уваги знаходиться категорія старшокласників з глибокими порушенням зору, навчальна співпраця з якими повинна ґрунтуватися на необхідності поєднання різних груп методів пізнання. Перша *сенсорна* група – заснована на залученні цілісного спектру процедур та прийомів, з метою

отримання, відрефлексування та відтворення засвоєного матеріалу, за посередництвом різних органів чуття (зокрема, дотик, нюх, слух, смак). Останній перелік актуалізує формування на особистісному рівні цілісного панно сприйняття оточуючої реальності з яскраво вираженим акцентом на формування когнітивних уявлень у процесі такого цілеспрямованого навчання.

Наступна *тактильна* група – сфокусована на пізнанні оточуючого світу з допомогою дотикового сприйняття. Цей інструментарій уможливує формування на особистісному рівні суб'єкта цілісного уявлення про текстуру, форму й розмір досліджуваного об'єкта. З педагогічної точки зору, особливо цінним, для роботи з досліджуваною категорією, є спектр тактильно орієнтованих засобів (зокрема, Брайлівські та різнотекстурні матеріали, макети об'ємних моделей та ін.), які полегшують процес сприйняття та засвоєння знань з перспективою формування цілісного уявлення про пізнаваний об'єкт.

Останньою є *аудіальна* група – спрямована на сприйняття, відрефлексування та обробку інформаційного контенту з допомогою залучення потенціалу слухових каналів. Педагогічна цінність саме цієї групи методів віддзеркалюється на рівні: розвитку концентрації, уваги, вербальної пам'яті; формування цілісного уявлення про пізнаване (навіть у супереччя наявним обмеженням зорового сприйняття).

Для узагальнення розглянутих вище методів пізнання, використано метод компаративного аналізу, з метою відрефлексування педагогічної цінності кожного з них, на рівні організації високо-ефективного навчально-інклюзивного середовища для старшокласників з глибокими порушенням зору (див. табл. 1).

Таблиця 1

Компаративний аналіз педагогічної цінності методів пізнання навчального матеріалу старшокласниками з глибокими порушенням зору

Назва методу пізнання	Ключовий канал сприйняття інформації	Педагогічна цінність	Варіанти використання у навчанні
<i>Сенсорні</i>	чуттєве (дотик, нюх, слух, смак)	➤ формування когнітивних уявлень; ➤ забезпечення цілісного сприйняття; ➤ розвиток уваги; ➤ виховання спостережливості	експериментальні форми роботи
<i>Тактильні</i>	дотикове (тактильне)	✓ розвиток просторового мислення, уваги та пам'яті; ✓ формування навичок роботи з різнотекстурним матеріалом	сенсорні матеріали, брайлівський інструментарій, об'ємні моделі
<i>Аудіальні</i>	слухове	❖ розвиток концентрації, уваги, вербальної пам'яті, логічного мислення	прослуховування аудіо записів, подкастів, аудіо інструкцій та голосових пояснень

Дані табл. 1 наочно демонструють, що висвітлені методи пізнання навчального матеріалу учнями з глибокими порушенням зору мають глибинний педагогічний потенціал, який розкривається на рівні всебічного особистісного розвитку.

Сучасна сенсорно-адаптована інклюзія, сфоку-

сована, зокрема, на підвищенні ефективності навчальної співпраці із досліджуваною категорією суб'єктів, широко використовує потенціал *аудіальних* методів пізнання. Глибинна сутність останніх приховується у дуальному синтезі взаємопов'язаних наслідкових результативностей (див. рис. 1).

Рис. 1. Наслідкова результативність залучення аудіальних методів пізнання у систему навчання старшокласників з глибокими порушенням зору

Дані рис. 1 засвідчують, що ґрунтовність на впливу *аудіальних* методів на особистість слухача віддзеркалюється на рівні двовекторної актуалізації внутрішнього потенціалу та діяльнісних проявів.

У фокусі аналізу процесу актуалізації внутрішньоособистісного потенціалу досліджуваної категорії старшокласників, рівень впливу аудіальних методів відслідковується на рівні комплексних взаємодій психофізіологічних процесів, які у педагогічній науці репрезентуються термінологічною єдністю словосполучень сприйняття та розуміння [1].

Значущість впливу на слухача з глибокими порушенням зору саме аудіальних методів прослідковується у ході прослуховування, як своєрідної форми акустичного сприйняття озвученого мовлення. Власне кажучи, цей апперцептивний шлях засвоєння навчального матеріалу відбувається на рівні "циркуляції" таких взаємопов'язаних циклів:

- перцептивного (слухові канали забезпечують сприйняття);

- мислиннєвого (головний мозок актуалізує від-рефлексування, аналіз та узагальнення);

- мнемонічного (мозок забезпечує запам'ятовування, збереження та відтворення інформації у потрібний момент часу).

Варто відзначити і той факт, що феномен апперцепції, на рівні виконання навчальних завдань суб'єктами пізнання з глибокими порушенням зору, має неоціненну значущість з практичної точки зору. Адже він актуалізує створення необхідних передумов для реалізації функцій особистісного самоконтролю за рівнем продуктивності засвоєння навчального матеріалу. Окрім цього, важливим аспектом у цьому фокусі розгляду є акцент на виховання у досліджуваної категорії старшокласників критичного ставлення до почутого, з метою вибудови власної позиції та множини суджень на основі власних ціннісних орієнтирів. Продуктивність аудіального методу, як окремого джерела пізнання навчального матеріалу, розкрите на рівні аудіальної моделі (див. рис. 2).

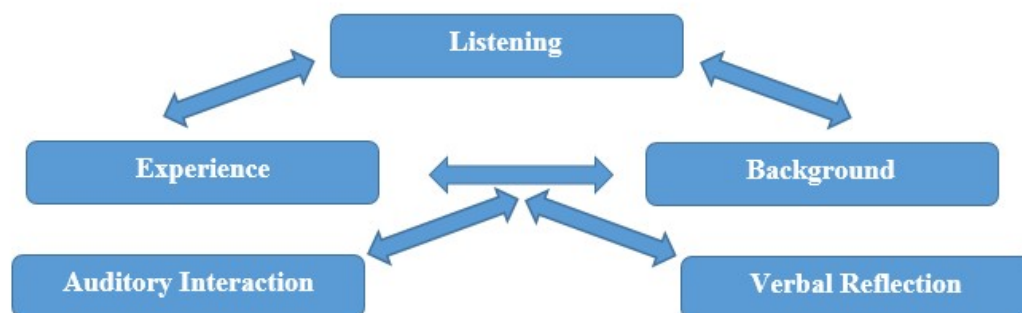

Рис. 2. Аудіальна модель пізнання навчального матеріалу старшокласниками з глибоким порушенням зору (базова версія)

Унаочнені дані рис. 2 підтверджують апеляцію згаданої моделі навчання до глибини: досвіду (Experience), попередньо засвоєних знань та сфор-

мованих умінь й навичок (Background). Варто підкреслити, що якраз цей взаємозв'язок між ланками "Experience – Background – Auditory Interaction –

Verbal Reflection” віддзеркалює пряму дотичність досліджуваного до феномена апперцепції (рис. 2).

Досвід організації навчального процесу для старшокласників із глибокими порушеннями зору засвідчив, що імплементація аудіальної моделі на рівні досліджуваної цільової аудиторії має здійснюватися виключно в адаптованій формі аудіо модального подання інформаційного контенту та за умов комплексного супроводу й контролю результативності корекційної роботи. Саме така форма дозволяє організувати процес пізнання не лише на рівні схеми “послухай – запам’ятай”, але передусім за умов присутності на рівні цієї схеми ще й різностороннього вербально-зворотного комунікативного зв’язку між учасниками навчального процесу.

Повертаючись до аналізу впливу аудіальної моделі на досліджуване, варто зазначити що її ефективність під час навчання старшокласників з глибокими порушеннями зору можна відслідкувати, зокрема на рівні таких критеріїв:

- емоційно-мотиваційному – спрямованому на формування глибинно-позитивного особистісного ставлення до процесу пізнання;
- неврологічному – сфокусованому на здатності чути і розрізняти почуте;
- лексичному – апелюваному безпосередньо до процесу сприйняття;
- когнітивному – проблематизованому ефективністю процесів осмислення почутого;
- рефлексивному – актуалізованому на рівні особистісного усвідомлення цінності пізнаваного;
- комунікативному – спрямованому на розвиток комунікативних навичок у процесі обговорення та аналізу прослуханого;
- прагматичному – націленому на досягнення фінальної мети слухання.

Цілком зрозумілим для нас стає і той факт, що інструментарій аудіальних методів, по-суті, трансформується у високодієвий засіб, який залучається у навчально-інклюзивне середовище співпраці із досліджуваною категорією суб’єктів, з метою репрезентації на їх рівні вже правильно сформульованих думок. Така траєкторія пізнання формує цілісне панно, зіткане єдністю процесів: слухати – чути – відрефлексовувати – інтерпретувати. Послідовна значущість перебігу цієї групи процесів, прокладається шляхом цілої низки прогностично-послідовних дій, пов’язаних з:

- ідентифікацією значень та смислових зв’язків на рівні почутого;
- інтерпретацією почутого інформаційного контенту;
- екстраполяцією ситуацій у перспективні рамки подальшого залучення почутого у якості фонового знання на рівні тієї чи іншої ситуації.

Практичне використання аудіальної моделі, під час навчання старшокласників з глибокими пору-

шенням зору, ґрунтується на глибинній дії низки таких концептуальних підходів:

I. Опосередкованого середовища – проблематизованого логікою конструювання навчального середовища, як простору цілісної взаємодії старшокласників, у процесі роботи з навчальним матеріалом. Джерелом відтворення аудіо контенту у цьому ключі можуть послугувати цифрові технології. Даний принцип уможливорює конструювання аудіо “оболонки”, в якій відбувається створення спеціального навчального світу, куди потрапляє кожен суб’єкт пізнання, забуваючи при цьому про свої обмежені фізичні можливості. Важливою і доволі позитивною стороною цього процесу є факт розмиття кордонів між звичайними учнями та вихованцями з особливими потребами, що актуалізує повноцінну особистісну інтеграцію у навчально-інклюзивне середовище та сприяє утвердженню відчуття рівності.

II. Опори на досвід – регламентованого реалізацією процесу аудіювання на рівні сформованих комунікативно-мовних умінь. Цей особистісний досвід уможливорює безперешкодне сприйняття значущості смислових зв’язків на рівні почутого.

III. Сприйняття та розуміння – актуалізованого озвученням тексту у максимально зрозумілій і легкій для сприйняття формі, без додаткових ускладнень змістового контенту і за умов нормування часу, відведеного на прослуховування.

IV. Рівноправності усіх учасників навчального процесу – окресленого вагомістю домінування не лише слухової рецепції, але й необхідності органічного поєднання прослуханого з комунікативним діалогом на рівні спілкування “педагог – учень”, “учень-учень”. Така система міжособистісних взаємодій під час процесу навчання актуалізує покращення процесів сприйняття та розуміння почутого, задаючи векторність процесу особистісної мотивації на рівні навчальної діяльності.

Послідовна імплементація аудіальної моделі у систему навчання старшокласників з глибокими порушеннями зору проблематизує завдання створення найоптимальніших умов, які повинні актуалізувати:

- примноження на особистісному рівні чисельності знань, умінь та навичок;
 - максимальне наближення рівня складності навчального контенту до рівня інтелектуальних можливостей суб’єктів пізнання, з урахуванням їх індивідуальних особливостей, потреб та запитів.
- Ефективність інтеграції аудіальної моделі у реальні умови навчальної співпраці педагога з досліджуваною категорією суб’єктів пізнання повинна ґрунтуватися на алгоритмі такого спектру дій:
- ідентифікація наявного рівня знань, умінь та навичок старшокласника;
 - актуалізація особистісної мотивації;

- озвучення програми дій та окреслення спектру вимог до наявної навчальної діяльності;
- використання тренувальних вправ (зокрема, озвучення ключової термінології, включення коротких аудіофрагментів, тренування уваги до інтонації та тембру голосу тощо);
- забезпечення постаудіального контролю з допомогою діалогових взаємодій на предмет прослуханого;
- регулювання процесу засвоєння з допомогою залучення спеціальних питань, розроблених на основі прослуханого аудіального контенту.

Висновки. На основі проведеного аналізу варто підсумувати, що проблема реалізації навчальних завдань у колі суб'єктів пізнання з глибокими порушеннями зору вимагає сьогодні особливої уваги зі сторони сучасної практикуючої педагогічної спільноти. Практичний досвід організації навчального процесу для досліджуваної категорії суб'єктів пізнання засвідчив, що аудіальна складова методів пізнання має доволі сильний потенціал для досягнення цілісного завдання навчання, виховання та розвитку особистості, за умов правильної організації та реалізації.

Прогностичним вектором для подальших наукових пошуків сьогодні залишається питання перспективної імплементації у навчальні реалії найбільш дієвого дидактичного інструментарію, з метою виокремлення сильних важелів впливу на різні аспекти особистісного розвитку дітей з особливими потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильцова В. Психолого-педагогічний супровід в Новій українській школі. *Людинознавчі студії: зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка*. 2023. С. 28–34. URL: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2433>
2. Гренюк Л., Олексенко В., Фединак Н. Інклюзивне навчання в умовах війни: адаптація та нові виклики для педагогів. *Молодь і ринок*. 2025. №2 (234). С. 40–45. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/324600>

3. Ільчук О.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами та їхніх родин в умовах кризових викликів. *Проблеми реабілітації: зб. наук. праць*. 2021. С. 18–23.

4. Хворова Г., Котлова Л., Долінчу І. Педагогічний супровід дітей із комплексними порушеннями: методичні рекомендації. Житомир :Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 27 с.

5. Rahmatullah A.S., Mulyasa E., Syahrani S., Pongpalilu F., Putri R.E. Digital era 4.0: The contribution to education and student psychology. *Linguistics and Culture Review*. 2022. No. 6(S3). P. 89–107.

REFERENCES

1. Vasylytsova, V. (2023). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid v Novii ukrainskii shkoli [Psychological and pedagogical support in the New Ukrainian School]. *Humanities studies: collection of scientific works of Ivan Franko State Pedagogical University*, pp. 28–34. Available at: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2433> [in Ukrainian].

2. Hreniuk, L., Oleksenko, V. & Fedyniak, N. (2025). Inkluzyvne navchannia v umovakh viiny: adaptatsiia ta novi vyklyky dlia pedahohiv [Inclusive education in wartime: adaptation and new challenge for teachers]. *Youth & market*, No. (2) (234), pp. 40–45. Available at: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/324600> [in Ukrainian].

3. Ilchuk, O.V. (2021). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid ditei z osoblyvymy potrebamy ta yikhnikh rodyn v umovakh kryzovykh vyklykiv [Psychological and pedagogical support of children with special needs and their families in the context of crisis challenges]. *Problems of rehabilitation: a collection of scientific works*, pp. 18–23 [in Ukrainian].

4. Khvorova, H., Kotlova, L. & Dolinchuk, I. (2022). Pedahohichnyi suprovid ditei iz kompleksnymy porushenniamy: metodychni rekomendatsii [Pedagogical support of children with complex disorders: methodological recommendations]. Publishing house of Zhytomyr State University named after Ivan Franko, 27 p. [in Ukrainian].

5. Rahmatullah, A.S., Mulyasa, E., Syahrani, S., Pongpalilu, F. & Putri, R.E. (2022). Digital era 4.0: The contribution to education and student psychology. *Linguistics and Culture Review*. No. 6(S3). pp. 89–107. [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.11.2025

“Ти не можеш змінити напрямку вітру, але завжди можеш підняти вітрила, щоб досягти своєї мети”.

Оскар Уайльд
ірландський поет, драматург

“Складність не в нових ідеях, а у визволенні від старих, які в тих, котрі виховані як більшість із нас, пустили корені в кожному закутку нашого мислення”.

Джон Мейнард Кейнс
англійський економіст

